

KÖZÉP-EURÓPA: BIZTONSÁGPOLITIKAI KÖRKÉP FÓKUSZBAN A V4

CENTRAL EUROPE: OVERVIEW OF SECURITY POLICY FOCUS ON V-4

DR. REMEK ÉVA c. egyetemi docens

Kodolányi János Főiskola Nemzetközi Tanulmányok és Történelem Intézeti Tanszék

Abstract

Central Europe means different political, economic, cultural, geopolitical and a “regional security community” contents in relation to my topic. Nowadays, this region, the “Central Europe” region primarily means the V-4 cooperation and the very important role and initiatives of the region in the EU. The V-4 cooperation, which was established in 1991, can be conceived as an attempt at creating a special form, as a mechanism and substance to the political dimension of this region. The four members of the special mechanism are trying to get closer to one another by relying on solidarity with each other. The V-4 cooperation is based on the common history of the participating countries and close similarities between their recent transformation processes. Such resemblances explain the V4 structure’s success, including parallel navigation in the problems of European Union and NATO accession. In the absence of permanent institutions [except the International Visegrad Fund (IVF)], the dimension and ambitions of the V-4 cooperation depends on the political objective of the governments and direct security environment, which impacts on these countries.

1. Bevezetés

Elemzésem geopolitikai szempontokra épül, s gondolatébresztőnek szánom a vizsgálati szempontok teljes készletének „bevetése” nélkül.

A tradicionális geopolitika a nemzetközi rendszert egyetlen stratégiai területként fogja fel, ahol a szereplők: az államok, amelyek kooperálnak, olykor konfrontálódnak is egymással, de a lényeg, hogy az államoknak saját maguknak kell gondoskodni a biztonságukról. A biztonság – ebben az értelmezésben – elsődlegesen területi fogalom.¹ Ezzel szemben az 1990-es évektől kezdődően „a távközlési és közlekedési technológiák fejlődése révén, valamint a fokozódó globalizálódás nyomán a geopolitikai kutatások is egyre inkább gazdasági tartalmat nyertek, ... s ezt az irányzatot geoökonómiának nevezik”.² Ebből a rövid ismertetőből talán már érzékelhető is, hogy a biztonság fogalma összetettebbé vált, illetve maga a geopolitikai vizsgálat is, hiszen a földrajztudomány és a politikatudomány határvonalán elhelyezkedő diszciplináról van szó. Ezen írásnak nem célja sem a politikai földrajz, sem a geopolitika fogalmának arcuatváltozásait végig járni, csupán használni kívánom a „definíciós vitákon átlépő pragmatikus módszereket, vizsgálati elemeket”.³ Ezek ismeretében elemzésem szempontjából a politikai földrajz a maga eszköztárával a különböző történések leírásait, az adatok elemzését, a földrajzi környezet vizsgálatát adja a fennálló hatalmi és érdekviszonyokat is figyelembe véve, amíg a geopolitika ezek eredményeire építve a döntések és kivitelezések módját fogalmazza meg.

Az általam vizsgált időszak a hidegháború utáni időtől napjainkig bezárólag, amikor a közeli és a távoli „politikai tér” teljesen átalakult/alakul ... „A politikai tér átrendeződése olyan komplex és ellentmondásos folyamat, amelyben a különböző szereplők és terek folyamatosan újraértelmeződnek és újraértelmezik egymást.”⁴

A nemzetközi szereplők, alapvetően az államok a külpolitikájukon keresztül aktív részesei a „térsgük” alakításának/átalakításának.. A külpolitika alakításában pedig döntő szerep jut az államon belüli érdekcsoportoknak és politikai erőknél egyaránt. A nemzetközi rendszer tehát folyamatosan változik, s ez mindig hatással van külpolitikai döntésekre, amelyekben a biztonságra való törekvések jelennek meg. Ezért mondhatjuk, hogy a biztonságpolitika és a külpolitika szorosan együtt jelenik meg a kormányok döntéseiben. „Frank N. Tager és Frank L. Simonie szerint a biztonságpolitika olyan nemzetközi és hazai körülmények és feltételek megteremtésére irányul, amelyek lehetővé teszik a nemzeti érdekek érvényesítését és a nemzeti értékek védelmét.”⁵ Így a nemzetközi rendszer biztonsági szempontok szerinti kutatása, elemzése a veszélyek, fenyegetések felismerése törekszik. Ebben az összefüggésben megállapítható, hogy a biztonságpolitika és a külpolitika együtt jelenik meg az országok külügyeket „bonyolító” diplomáciai tevékenysége során.

Tény, hogy az országok biztonságpolitikájuk segítségével határozzák meg azokat az irányelveket, amelyek a fenyegetések és veszélyek elhárításához képességeket hoznak létre. Ezek közül kiemelendő a katonai képességek kialakítása. Igaz ez a hidegháborús időszak után is, még akkor is, ha aránybeli eltolódás van a gazdasági teljesítőképesség javára is, hiszen az „új világrend” új típusú, nem csak katonai kihívásokat hozott magával, éppen a gazdaság területén meglévő kapcsolatokban.

A térség biztonságpolitikájának elemzésére jó lehetőség a regionális biztonsági komplexum elméletének alkalmazása, ami gyakorlati segítséget biztosít a régió biztonsági rendszerének jellemzésére. Ez esetünkben azt jelenti, hogy a V4 közössége alkotja a magját az európai regionális biztonsági komplexum közép-európai szubkomplexumát.⁶ (Erről írásomban csak említés olvasható, további részletek itt olvashatók.)⁷ Ezek után nézzük meg, hogy hogyan alakul át a közép-európai politikai tér, elsősorban biztonságpolitikai aspektusból!

2. Közép-Európa

Közép-Európa pusztán a földrajztudomány eszközeivel aligha definiálható.⁸ Egyet kell értenünk ezzel a megállapítással, hiszen Közép-Európa térsége sajátos történelmi fejlődésen ment keresztül. Az egymást részben átfedő civilizációs, kulturális, gazdasági, földrajzi és politikai tényezők által elemzett térség kiterjedése mindig változott. Ennek oka az éppen aktuális történelmi korszak és azok a szempont, amelyek alapján szemlélődünk.

Az elnevezés maga geopolitikai és geostratégiai jelentéssel is bír, igaz a térség meghatározása, illetve határok közé szorítása nem könnyű feladat. Általában elfogadott alkalmazás, hogy ez a terület Németország és Oroszország között található, de a szóban forgó térség „inkább egy változó geometria kifejeződése”.⁹

Közép-Európa és/vagy Kelet-Európa külső határaival, illetve belső tagoltságával kapcsolatosan már jó ideje viták voltak/vannak a kérdéssel foglalkozó szakmai berkekben, így történészek, geográfusok, politológusok között. Ennek történelmi háttéréről, illetve az egyes megnevezések magyarázatairól sokan és sokféle írást közöltek már.¹⁰ Így pl. Romics Ignác hivatkozott munkájában Bibó István és Szűcs Jenő munkái alapján az érintett régiót (Közép-Európa) alapvetően az átmenetiség és a viszonylagosság jellemzi. Ezt támasztja alá Terényi János írásában is, azaz „átmeneti jellegét az európai történelmi fejlődés

„nyugati” és „keleti” archetípusai közötti... ingamozgás, míg viszonylagosságát, a térség erővonalait korszakonként eltérő módon és mértékben meghatározó hatalmi tényezőkhez (Németország, a Habsburg Birodalom/Ausztria-Magyarország, Oroszország/Szovjetunió) fűződő kapcsolat mikéntje adja meg”.¹¹ Vagy egy másik megközelítés: a Nyugat és Oroszország, illetve a „hatalommegosztás nyugati hagyománya” és a „hatalom koncentrációjának keletei tradíciója” közötti „átmeneti zónát” Schöpflin György a brit történeti hagyományokat követve még 1990-ben Kelet-Európának nevezte. Ezen belül azonban a cseh–lengyel–magyar területeket Közép-Európának nevezte. Egy másik munkájában pedig úgy fogalmazott, hogy a Balkán és „az ukrán végek” mellett Lengyelország „keleti határvidéke”, illetve a „Pannon-alföld” is része „a zabolátlan, vad kelet-Európának”.¹²

A fentiekre tekintettel nem céloim a különböző történelmi korszakokra jellemző megnevezések változásait részletesen bemutatni, csupán a címben beharangozott téma kapcsán szükséges jellemzők felvillantása tervezett. A téma aktualitása vitathatatlan, akár a régió, akár benne a „visegrádi országok” helyzetét, együttműködését, politikai, gazdasági, s különös tekintettel biztonságpolitikai aspektusát elemezzük. A jövő szempontjából Közép-Európa magját/motorját – földrajzi, politikai, gazdasági, biztonsági vagy akár kulturális szempontjából is pont – a V-4 együttműködés jelentheti/jelenti. A tanulmányom éppen ennek ered a nyomába.

A bipoláris világ megszűnte után (1991. december a Szovjetunió felbomlása) úgy tűnt, hogy az új geopolitikai helyzetnek globálisan egy nyertese van, az Amerikai Egyesült Államok. Ugyanakkor ebben az időben a közép-európai térség gazdasági és politikai együttműködését, integrációs lépéseit egyaránt kísérte sikertelenség és siker. Ez utóbbi inspirálta írásom témaválasztását, de ennek bizonyítására csak az 1990-es évek utáni időszak történései a mérvadók. [Így pl. a Közép-Európai Kezdeményezés (KEK), az 1991 februárjában létrehozott Visegrádi Együttműködés (V3/4), majd az 1992-ben Közép-Európai Szabadkereskedelmi Társulás (CEFTA). A „visegrádi államok” miután az Európai Unió tagjává váltak, gyakorlatilag „eltávolodtak” a korábbi együttműködési formáktól, de a V4 csoport megmaradt, kiegészítve azzal a megjegyzéssel, hogy az együttműködés szakaszait vizsgálva bizony voltak hullámvölgyek... a részletek az alább.]

A megváltozott világban a globalizáció eredményeképpen a biztonság is globálissá változott. Ezek szerint a globalizációs folyamat hatásai alól egyetlen ország, illetve régió sem képes magát kivonni, még akkor sem, ha nem tud lépést tartani az új helyzet kihívásaival.¹³ A globalizáció eredményeként pedig a bizonytalanság elemei is globálissá váltak. Fogalmazhatunk úgy is, hogy van globális bizonytalanság, amely több elemből tevődik össze. A több államon, régióon átnyúló, illetve globális jellegű biztonsági fenyegetések azok, amelyek a jövő időszakának meghatározó elemei lesznek. Egyértelműen bizonyítható, hogy a globalizáció nem csak gazdasági folyamat. Kapcsolatban van az államok és az intézmények szerepével, az ember és a környezet viszonyával, a természeti erőforrások felosztásával, birtoklásával. Az ember és környezetének viszonya, az ember számára annak élhetősége, a jövő, az elméleti szakemberek sokaságát ösztönözte kutatásokra.

A globális változásokat előidéző és meghatározó világ gazdasági folyamatok szorosan összefüggnek egymással. Így pl. a kommunikációs technológia fejlődése, a transznacionális vállalatok világ gazdaságban betöltött folyamatosan erősödő szerepe, vagy éppen a pénzügyi szerepének növekedése. A változások nem hagyták érintetlenül a biztonságügyet sem, s ennek legfőbb bizonyítéka új fogalmak megjelenése, illetve a régiók új tartalommal való feltöltése.

3. A visegrádi együttműködés múltja és ...

A Visegrádi Csoport (az elemzés során különböző megnevezések jelennek meg, Visegrádi Országok, Visegrádi Hármak/Négyek, V3/V4) 1991. február 15-én alakult meg: Magyarország, Csehszlovákia (1993. január 1-jétől Csehország és Szlovákia) valamint Lengyelország együttműködéseként. A regionális szerveződést a résztvevők a szétesett szovjet „külbirodalom” közép-európai részének összefogására hozták létre, annak érdekében, hogy közösen lépjenek fel a számukra fontos területeken, azaz előkészítsék és összehangolják a csatlakozást az európai integrációs szervezetekhez.

Az összefogás szándéka 1990 tavaszán került felszínre, amikor Václav Havel csehszlovák államfő kezdeményezésére április 9-én Pozsonyban magyar–csehszlovák–lengyel csúcstalálkozót tartottak, amelyen Magyarországot Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök és Németh Miklós kormányfő képviselte. Az elképzelés tovább érlelődött 1990 novemberében, amikor a párizsi Európai Csúcs alkalmával Antall József kormányfő külön tárgyalást folytatott a közép-európai országok szorosabb együttműködéséről Václav Havel csehszlovák elnökkel és Tadeusz Mazowiecki lengyel miniszterelnökkel.

A névadó összejövetel 1991. február 15-én volt Budapesten, majd Visegrádon. Az Országgyűlés épületében plenáris ülés nyitotta meg az eseménysorozatot, a magyar tárgyaló csoportot Antall József miniszterelnök, a csehszlovákot Václav Havel köztársasági elnök, a lengyelt pedig Lech Walesa államfő vezette. A résztvevők hangoztatták, hogy olyan együttműködési keret létrehozásáról van szó, amely nem irányul senki ellen, s amelynek alapját a három ország hasonló gazdasági-politikai fejlődése és csaknem azonos külső megítélése képezi mind a G24-ek, mind pedig az Európai Közösség részéről. A felek megállapodtak abban, hogy évente egy alkalommal csúcstalálkozót tartanak váltott helyszínnel, évente kétszer külügyminiszeri vagy külügyminiszter-helyettesi szintű találkozót rendeznek, s az egyes együttműködési kérdéscsoportok részletes kidolgozására munkabizottságokat alakítanak.¹⁴

A gazdasági-politikai formáció elnevezését Antall József a következőképpen indokolta: „...a hármas csúcsnak szándékosan adtak ilyen történelmi háttérrel, utalva arra, hogy a közép-európai államok mindig ugyanahhoz a civilizációhoz tartoztak, közös kulturális és szellemi értékeket vallanak, közősek a vallási hagyományaik, amelyeket meg kívánnak őrizni és tovább kívánnak erősíteni”.¹⁵

Az újonnan létrehozott együttműködési felület nem irányul más országok kirekesztésére, hanem a Pentagonáléhoz¹⁶ hasonlatos laza együttműködési formát körvonalaz. Az akkori magyar miniszterelnök leszögezte, hogy a hármas együttműködést nem kívánják újabb tagokkal bővíteni, s kiemelte: a fejlett Európához való csatlakozást egy egyeztető folyamatnak szükséges megelőznie annak érdekében, hogy a közép-kelet-európai régió országai ne álljanak egymás útjába, s ne keresztezzék egymás érdekeit.

Ezek aztán később a Közép-Európai Kezdeményezés nevet vették fel (CEI-Central European Initiative), ezzel a közös fellépés és együttműködés jó példáját mutatva a Nyugat számára.¹⁷ Azonban, mint a visegrádi együttműködésnél is hasonló volt, a CEI sem egy közép-európai védelmi szervezetnek jött létre, sokkal inkább csak annak demonstrálására, hogy az euroatlanti integrációba az együttműködésen át vezet az út.

Fontos hangsúlyozni, hogy célja volt a történelmi Közép-Európa helyreállítása, vagyis egy olyan keretet adni a térség országai számára, ahol az őket érintő politikai kérdések megvitathatók, a gazdasági tervek elhatározhatók, illetve végrehajthatók, azaz a TÉRSÉG sajátos problémái közös megoldást nyerhetnek.

Sikeresebb kezdeményezésnek bizonyult a Közép-Európai Szabadkereskedelmi Övezet (CEFTA – Cenral European Free Trade Area) létrehozása 1992. december 21-én. Ezt a 3 vi-

segrádi ország alapította meg, de hamarosan csatlakozott hozzá a térség többi állama is. A szervezet a kereskedelmi korlátok leépítése területén jelentős eredményeket ért el, s 2000-re tagjai a mezőgazdasági és az ipari termékekre vonatkozóan szinte teljes mértékben lebontották vámjaikat. Azonban, mint a többi közép-európai együttműködés esetében, itt is bebizonyosodott, hogy a legfőbb mozgatója az EU-hoz való csatlakozás ígérete. Így 2003. július 4-én a CEFTA tagállamai Bledben (Szlovénia) aláírták azt az egyezményt, amely alapján, ha valamelyik tagország belép az EU-ba, egyazon időpontban megszűnik a CEFTA-tagsága is.

Hamar kiderült, hogy az térségen belüli együttműködés korántsem képes helyettesíteni az euroatlanti integrációhoz való csatlakozást, sokkal inkább csak kiegészítője lehet annak. Sem elégséges közös érdek, sem pedig közös akarat nem létezett a regionális együttműködés megerősítéséhez.

Egyébként a már említett CEFTA 1992. decemberi aláírása a Visegrádi Csoport egy fontos sikere volt, ui. 1993 elejétől az országok közötti együttműködés a kifulladás jeleit mutatta.¹⁸ Ennek több oka is volt, bár nyilvánosan ezt nem kommunikálták. Az okok közül álljon itt néhány a teljesség igénye nélkül: Csehország és Szlovákia önálló állammá válása után annak a ténynek a nyilvánvalóvá válása, hogy a közép-európai regionális politika tekintetében eltérő érdekeik vannak. Vagy akár a miniszterelnök, vagy a regnáló külügyminiszter kijelentéseit vizsgáljuk, látható, hogy a cseh európai integrációs törekvések nem a visegrádi együttműködés folyamatában lettek elképzelve. Ezt erősítette, Brüsszel 1993. júniusi bejelentése is, miszerint az EU a teljes jogú tagság feltételeit egyénileg kívánja megtárgyalni az országokkal a közép-európai térségből. Tóth Péter szerint „általánosságban ... a Nyugat ... maga is hozzájárult a visegrádi együttműködés kudarcahoz”, hiszen akár a NATO-tagságért, akár az uniósért versenyfutásra inspirálta az országokat.¹⁹

További nehézséget jelentett akkoriban még az is, hogy Szlovákiában Vladimír Meciar európai normáktól eltérő belpolitikája miatt az ország kimaradt a NATO bővítés első köréből, de a szlovák–magyar (bős-nagymarosi) vízlépcső vita sem tett jót az együttműködésnek.

Összességében a V4 csoport együttműködési megújulása 1998. októberi budapesti találkozóval vette kezdetét, újra.²⁰

1999 májusában a felek a további együttműködés szempontjából meghatározó Pozsonyi Csúcstalálkozón (Nyilatkozat formájában) a jövőre vonatkozóan hét fő együttműködési területet jelöltek ki, amelyet alább kivonatolva ismertetek:

1. Külpolitika: a régió közös érdekeinek megjelenítése, rendszeres konzultációk, Szlovákia NATO-tagságának elősegítése, uniós felkészülés...
2. Belügy: határőrizeti, migrációs problémákban, szervezett bűnözés, terrorizmus ügyekben együttműködés...
3. Oktatás, kultúra, társadalmi kapcsolatok, ifjúság, sport...
4. Tudomány, kutatás: az EU által felajánlott projektekben együttes munka...
5. Környezetvédelem: környezeti károk, veszélyek elhárítása...
6. Infrastruktúra: telekommunikáció, szállítás, energiabiztonság területén való együttműködés...
7. Határmenti együttműködés: EU regionális támogatásának felhasználása területén együttműködés...²¹

Emellett a négy ország miniszterelnöke lefektette azokat együttműködési alapelveket, amelyek segítségével valóban egy életképes mechanizmust teremtettek, ami a további kooperáció alapja és működési kerete is egyúttal.

Ez azt jelenti, hogy létrehozták „az elnökségi rendszert”, ami évenkénti rotációs formában működik. Azaz az éppen aktuális elnök-ország viszi az együttműködés ügyeit,

rendezi a megszabott politikusi találkozókát, s tartja napirenden a találkozók lefektetett mechanizmusát.²²

Minden elnökségnek már előzetesen programot kell készítenie, amit majd az adott év elteltével a tagállamok miniszterelnökei és miniszterei kiértékelnek.

Egyelőre nem látszik az együttműködést szabályzó mechanizmus intézményesítési szándéka. Nem olyan mély, s nem olyan „bonyolult” az együttműködés, amihez intézményi struktúra kiépítése szükséges lenne.²³ Igaz egy kivétel van: a 2000-ben létrehozott Nemzetközi Visegrádi Alap. Az Alap a tagállamok civil csoportjainak összekapcsolását, illetve a kulturális és oktatási együttműködés minél gazdagabb formációit szeretné létrehozni. Ez a pozsonyi székhelyű, népszerű, s mára igen sokféle igényt kielégítő, de szerény pénzügyi eszközökkel rendelkező Alap bizony időnként a tagállamok által megemelt támogatásokkal képes csak igényeket kielégíteni. Maga az Alap akár szimbóluma is lehet a közép-európai kulturális hasonlóság hangsúlyozásával, az együttműködések erősítésével, hiszen ezzel lehetőséget teremt a társadalmi igény ilyen irányú vérkeringésbe kerüléséhez.

jelene és ...

Az utóbbi időkben történt kívülről és belülről is olyan „megkeresés”, ami a V4 bővítésére irányultak. Nincs napirenden a kérdés, már csak azért sem, mert a jelenlegi egyensúly is kényes, s inkább a bennlévők kohézióját kell erősíteni, majd utána lehet tovább bővíteni. Elképzelhető irány azonban a V4+ együttműködési formáció, amely tetszőleges számban és variációban alakítható, éppen az aktuális igények kielégítésére.

Az elmúlt 15 évben a négy ország elérte a kilencvenes években kitűzött célját. 1999-ben NATO-tag lett Lengyelország, Magyarország, Csehország, majd 2004-ben pedig Szlovákia is. A 2004-es esztendő az uniós tagságot is meghozta a Visegrádi Országoknak. A külső szemlélő számára akár okafogyottá is válthatott volna a fennmaradás, de a V4-ek rációltak erre. 2004-ben a csehországi Kroměřížben Nyilatkozatot adtak ki, amely egy újabb mérföldkönek számít az együttműködés történetében.

Az új idők szavára megerősítették a korábbi működési alapelveiket, illetve egy függékben tovább körvonalazták a kooperáció új területeit. Kétirányú mélyítés következett be. Egyrészt a tagállami belső együttműködés során a társadalmi kohézióra fókuszáltak, másrészt az együttműködés kifelé irányuló területén pedig az uniós belső és külsős agendájának szeleteire figyeltek (a Balkán országaira, a Keleti Partnerségbe bevont államokra).

... a jövője

Először is fontos megemlítenünk, hogy 2014. november 1-jéig, ameddig a Lisszaboni Szerződés szerinti szabályozás nem szünteti meg a súlyozott szavazatok rendszerét a Visegrádi Országok előtt nagyobb lehetőségek vannak/voltak nyitva általában az európai politika befolyásolására. A négy ország együttes súlyozott szavazati aránya megegyezett Franciaország és Németország együttes súlyával, így blokkoló kisebbséget tudott képezni. A lengyel érdekek azonban nem a kis közép-európai országok támogatását szolgálták, hanem inkább a német–orosz tengely közötti lavírozást. „Lengyelország fel akart nőni a Nyugathoz és ehhez mértén szerepelt az uniós döntéshozatali folyamatokban is. Emellett Németország is bebiztosította, hogy a visegrádi találkozók alkalmával ne születhessen olyan döntés, amely esetleg hátrányosan érintheti uniós terveit, hiszen a visegrádi találkozók megfigyelőként rendszeresen részt vett.”²⁴

Tehát a nagyobb tagállamok mindig is figyeltek a közép-európai összefogás lépéseire, Kína, Törökország és India politikai vezetői szívesen működnek együtt a csoporttal, mint egészszel. Bár voltak kezdeményezések az együttműködés nyitása tekintetében más európai

országok felé is, az eltérő álláspontok sokáig nem vezettek eredményre. Az idén áprilisban született döntés értelmében azonban a jövőben Ausztria és Szlovénia is részt vehet a visegrádi négyek találkozóin.

A nyitottság mellett további felmerülő „kérdés” az intézményesülés szükségessége, ugyanis jelenleg (a már bemutatott Nemzetközi Visegrádi Alap kivételével) a kooperáció informális egyeztetések keretében működik. Az intézményesült forma, amennyiben nem vezet túlbürokratizálódáshoz, növelhetné a döntéshozatali hatékonyságot.

„Annak ellenére, hogy voltak pillanatok, amikor úgy tűnt a Visegrádi Együttműködés szét fog esni, még mindig működő érdekközösségről van szó. Sőt, az utóbbi időben, mint-ha élénkülés lenne látható.”²⁵ 2013. július 1-jétől Magyarország töltötte be a Visegrádi Csoport évenként rotálódó elnöki funkcióját. Az elnökségi program prioritásai a gazdasági kooperáció, az energiabiztonság, a védelempolitika, az észak–déli közlekedési infrastruktúra, a külpolitikai kezdeményezés és a parlamenti dimenzió köré csoportosulnak.

4. Biztonságpolitikai összegzés

A fent leírtakban többször történt utalás a társadalmi biztonság területeire, továbbá a történelmi, kulturális, eszmei térséget jellemző hasonlóságokra, amelyek együttműködést serkenthetnek, de egyúttal az „egy helyben járást” is eredményezhetnek (példa volt erre az együttműködés időszakokra jellemző hullámvölgyek igazolása).

A gazdasági szegmenst vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a négy ország gazdasági szerkezete rendkívül hasonló, így többnyire hasonló problémákkal is küzdenek. 2014. április 10-én a Visegrádi Országok kereskedelmi és iparkamarai vezetői megállapodást írtak alá a kamarai együttműködés erősítéséről. A megállapodás lényege, hogy a négyek közös álláspontot alakítanak ki a gazdaságot érintő uniós kérdésekben, feltárják a kölcsönösen előnyös lehetőségeket az autóipar, elektronika, az élelmiszeripar, az energetika, a logisztika és a turizmus területén, valamint támogatják a vállalkozásokat üzleti kapcsolataik bővítésében. Az egyes országok kereskedelmi kamarái közötti együttműködés a kis- és középvállalkozások külpiacokon történő versenyképességének fokozásához is hozzájárulhat.

A biztonságpolitikai kihívásokra adott válaszok is hasonlóak, így érthető, hogy a védelmi kérdésekben is van esély a közös nevezőnek. A védelempolitika terén, különös tekintettel a jelenlegi ukrán helyzetre „az oroszoktól való félelem egybekovácsolja a visegrádi országok érdekeiket”.²⁶ Ezért került sor 2013-ban lengyel parancsnokság alatt, 2016-os céldátummal a visegrádi katonai alakulat felállításáról való megegyezésre. A körülbelül 3000 fős haderő alkalmazását és feladatait az Unió harccsoportjairól²⁷ szóló elvek határozzák majd meg. Ez a megállapodás a regionális katonai-biztonságpolitikai együttműködés kezdetét jelenti. Mindemellett a magyar elnökség további regionális biztonsági intézkedések előkészítésére törekszik (hosszú távú kiberbiztonsági együttműködési mechanizmus, V4+ Ukrajna EU harccsoport, közös V4 légi felügyelet stb.).

A katonai együttműködés mellett, a közös biztonságpolitika másik fontos területe az energiabiztonság kérdése. A visegrádi országok nagymértékben kitéttek az orosz energiaimportnak. Bár függőség szempontjából a négy ország között van különbség – az európai tagállamok között Lengyelország és Csehország a legkevésbé, míg Magyarország és Szlovákia a leginkább függő ország – az alapvető strukturális hasonlóságok miatt az energiadiverzifikációról és a piaci integrációról való közös gondolkodás látszik a legkézenfekvőbb megoldásnak. Az orosz befolyás enyhítése érdekében jelenleg az észak–déli energiafolyosó kialakításán dolgoznak a négyek. Ennek egy fontos eleme a magyar–szlovák interkon-

nektor is, amely várhatóan 2015-re már biztosítani fogja a kétirányú földgázszállítást. A cseh–lengyel csővezeték már megépült, valamint Csehország és Szlovákia között is lehetséges a szállítás mindkét irányban. Hasonlóan fontos elem a lengyel folyékony földgáztároló folyamatban lévő építése is, amely lehetővé tenné a földgáz alternatív szállítását. Emellett a négyek az amerikai palagáz európai exportjára is aspirálnának.

A bővítéssel összefüggő kérdések között kell megemlítenünk egyrészt a Keleti Partneriséget is, amelynek erősítése növelheti a visegrádi régió presztízsét, továbbá piacot nyithat a befektetések számára. Másrészt mindenképpen fontos megemlítenünk a nyugat-balkáni térség (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Macedónia, Montenegró, Szerbia) integrációjának kérdését, ahol a V4 segítheti az uniós integráció mihamarabbi megtörténését. Ilyen szempontból a V4 és az EU érdekei közösek, de a visegrádi országoknak geopolitikai, gazdasági, történelmi és kulturális okokból is érdeke a Nyugat-Balkán integrációja. A nyugat-balkáni térség stabilitásának előmozdítása út lehet az Európát sújtó gazdasági válságból való kilábalás felé, ezen túlmenően az EU határainak kitolása biztonságpolitikai szempontból is fontos lenne.

A fentiekből az látszik, hogy a visegrádi együttműködés számos tekintetben biztosíthat fejlődési utat a tagországok számára. A kooperáció minősége pedig a elsősorban közös akarat függvénye, amit persze a közvetlen biztonsági környezet befolyásolhat, de a hatása az biztos.

5. Befejezés helyett

Mint ahogyan azt a fent leírtak ugyan csak gondolatébresztőként, de sugallnak, a globalizáció eredményeként a bizonytalanság elemei is globálissá váltak, s a megoldásban nagy felelősség hárul a nemzetközi szereplőkre. Az eredmény tehát rajtunk múlik. De van-e esélyünk megérteni a körülöttünk zajló eseményeket, megismerni az azokat motiváló erőket, szereplőket, szabályokat? Biztonság, külpolitika, nemzetközi politika, régiók, EU ... napi szinten halljuk, olvassuk e fogalmakat, de vajon értjük-e a jelentésüket, felismerjük-e ezeken keresztül a sorsunkat befolyásoló lényeges elemeket, amelyek megerősítésével, kiemelésével egy „emberibb arcú globalizációt” tudunk létrehozni, ami a társadalmi kérdésekre is „fogékonyabb”? (Joseph E. Stiglitz elképzelése ez, az emberarcú globalizmusról.)²⁸

A térséget jellemző „biztonságfelfogásában” a rendszerváltás kezdetétől első helyen szerepelt a gazdasági és szociális biztonság. Az itt élő emberek elsősorban a gazdaság fellendítését és a szociális biztonság megteremtését várták/várják el a politikai elittől. Ez a biztonságpercepció, valamint az, hogy a térség nem érzelékel hagyományos külső fenyegetést, továbbra is meghatározó tényezője marad a politikai elit és a társadalom védelmi szférához való viszonyának. Nem változott ez mára sem. Így pl. a védelmi szektorok finanszírozásában fontos szerepe lesz a 2008-as pénzügyi-gazdasági világválság hosszának és mélységének, s a költségvetésekre belátható ideig az alacsony szinten való stagnálás lesz leginkább jellemző.²⁹ A válságra másként reagáltak még az egységes csoportként kezelt visegrádi országok. Tükröződik ez pl. az Unió társadalmi megítélésében is: Lengyelországban, amely a válság során az egyik legjobb gazdasági eredményt mutatta, az integráció támogatottsága továbbra is magas (69%), a gazdasági visszaeséssel küzdő Csehországban (34%) és Magyarországon (42%) viszont csökkent.³⁰

Összességében kijelenthető, hogy a felelősség a fejlett országoké, a megoldási kulcs pedig a nemzetközi együttműködésben rejlik, ami az országok külpolitikájában ölt testet. S a regionális biztonsági együttműködés – a közép-európai szubkomplexumban – csak erősíti ezt.

1. Bernek Ágnes szerk. (2002): A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 12. oldal.
2. Gazdag Ferenc (2006): A geopolitika fogalmáról és fejlődéséről. In. Tóth Péter szerk.: Biztonság a XX. században. Zrínyi Kiadó. Budapest. 5. oldal.
3. Gazdag Ferenc i. m. 6–7. oldal.
4. Bernek Ágnes i. m. 18–19. oldal.
5. Matus János (2007): Az államok biztonságpolitikájának szintjei, céljai és eszközei című tanulmánya. In: Külpolitika, biztonságpolitika, Magyarország – tanulmányok, szerk.: Déder Miklós, Kreatéka Kiadó, Budapest. 45. oldal.
6. Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára In. Hadtudomány 2007/1. szám http://www.zmne.hu/kulso/mht/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html (a letöltés ideje: 2014. 10. 15.)
7. Néhány munka a további kutatásokhoz: Barry Buzan-Ole Weaver (2003): Regions and Powers: the structure of international security. Cambridge University Press; Barry Buzan (1999): Regionális biztonság. In: Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. ZMNE. Budapest; Matus János (2005): A jövő árnyéka. Pesti Csoport Kft. Budapest.
8. Terényi János (2010): Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában In. Külügyi Szemle 2010/1. szám. 3. oldal.
9. Schmidt Andrea (2013): Közép-Európa – vasfüggönytől az európai integrációig. In: Grünhut Zoltán–Vörös Zoltán szerk.: Az átalakuló világrend küszöbén. IDResearch Kft./Publikon Kiadó. Pécs. 59. oldal.
10. A teljesség igénye nélkül hivatkozom Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó. Budapest, című munkájára, ahol a Közép-Európával kapcsolatos viták alakulását részletes bemutatásra kerülnek a 17–31. oldalakon.
11. Terényi János i. m. 4. oldal.
12. A forrásokat idézi Schmidt Andrea i. m. 61. oldal.
13. A kommunikáció egész rendszerének átalakulása miatt fontos lenne a globalizáció és a média, illetve a politika viszonyának bemutatása is. Ezen írás keretei között erre nincs lehetőség, de a témáról lásd részletesebben Bayer József és Bajomi-Lázár Péter szerkesztette (2005): Globalizáció, média, politika – A politikai kommunikáció változása a globalizáció korában című könyvét. MTA PTI. Budapest.
14. Az európai integrációt készítik elő a visegrádi négyek MTI http://mult-kor.hu/20110215_europai_integraciot_keszitettek_elo_a_visegradi_negyek (A letöltés ideje: 2014. 10. 14.)
15. Uo.
16. Ilyen volt az úgynevezett Pentagonálé (Magyarország, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Ausztria és Olaszország részvételével), illetve ennek Lengyelországgal való kibővülése után a Hexagonálé. Kiss J. László (2004): A kádárizmustól az EU-tagságig: a magyar külpolitika metamorfózisa. In: Magyar külpolitika a 20. században. Gazdag Ferenc, Kiss J. László szerk. Zrínyi Kiadó. Budapest. 53. oldal.
17. Uo.
18. Tóth Péter (2000): A középfatalmi szerep lehetőségei és korlátai Közép-Európában – a lengyel eset. SVKH. Budapest. 95. oldal.
19. I. m. 96. oldal.
20. A V4 részletes története, dokumentumai, jelenlegi jellemzői elérhetők a Szervezet honlapján: <http://www.visegradgroup.eu/calendar> (A letöltés ideje: 2014. 10. 14.)
21. Tóth Péter i. m. 97. oldal.
22. Hamberger Judit (2010): Közép-Európa politikai dimenziójának megvalósítási kísérlete: s visegrádi együttműködés (V4) In: Külügyi Szemle 2010/2. szám. 44. oldal.
23. I. m. 45. oldal.

24. Orosz Judit: A Visegrádi Együttműködés jelene és jövője http://kitekinto.hu/europa/2014/05/02/visegrad_i_egyuttmukodes_jelene_es_jovje/#.VD1gyF7-lDg (A letöltés ideje: 2014. 10. 14.)
25. Uo.
26. Uo.
27. A harccsoportok kisméretű, nemzeti vagy nemzetközi alakulatok önálló parancsnoksággal és logisztikával, aminek következtében gyorsan bevetethők. A döntéstől számítva nagyjából 5–10 napon belül harcképes állapotba állítható alakulatok célja a kisebb válságok azonnali megoldása a helyszínen a helyzet eszkalálódása előtt. A gyakorlati tapasztalatok alapján általában az első beavatkozási pontot jelenti az harccsoportok bevetése a komolyabb katasztrófa megelőzésére, amit aztán ENSZ, vagy NATO csapatokkal erősítenek meg. Az EU harccsoportjai 2007-ben kerültek felállításra Franciaország 2003-as kongói beavatkozásáról mintázva.
28. Csiki Tamás–Tálas Péter–Varga Gergely: Kelet-közép-európai perspektívák http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_2_05_csiki_talas_varga.pdf (A letöltés ideje: 2014. 10. 15.)
29. I. m. 40–41. oldal.
30. Remek Éva: Biztonságunk a globalizáció árnyékában. <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/8AE00E21-7C19-49C9-A141-0BB43790A330/0/EUtukor2009marcius.pdf> 81–91. oldal (A letöltés ideje: 2014.10.16.)

Felhasznált irodalom

- A V4 részletes története, dokumentumai, jelenlegi jellemzői elérhetők a Szervezet honlapján: <http://www.visegradgroup.eu/calendar>
- Az európai integrációt készítik elő a visegrádi négyek MTI http://mult-kor.hu/20110215_europai_integraciott_keszitettek_elo_a_visegrad_i_negyek
- Bayer József és Bajomi-Lázár Péter szerk. (2005): Globalizáció, média, politika – A politikai kommunikáció változása a globalizáció korában című könyvét. MTA PT., Budapest.
- Bernei Ágnes szerk. (2002): A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Csiki Tamás–Tálas Péter–Varga Gergely: Kelet-közép-európai perspektívák 2030-ig http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_2_05_csiki_talas_varga.pdf
- Gazdag Ferenc (2006): A geopolitika fogalmáról és fejlődéséről. In: Tálas Péter szerk.: Biztonság a XX. században. Zrínyi Kiadó. Budapest.
- Hamberger Judit (2010): Közép-Európa politikai dimenziójának megvalósítási kísérlete: a visegrádi együttműködés (V4) In: Külügyi Szemle 2010/2. szám
- Kiss J. László (2004): A kádárizmustól az EU-tagságig: a magyar külpolitika metamorfózisa. In: Magyar külpolitika a 20. században. Gazdag Ferenc, Kiss J. László szerk. Zrínyi Kiadó. Budapest.
- Matus János (2007): Az államok biztonságpolitikájának szintjei, céljai és eszközei című tanulmánya. In: Külpolitika, biztonságpolitika, Magyarország – tanulmányok. szerk.: Déder Miklós, Kreatéka Kiadó. Budapest.
- Remek Éva: Biztonságunk a globalizáció árnyékában. <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/8AE00E21-7C19-49C9-A141-0BB43790A330/0/EUtukor2009marcius.pdf> 81–91. oldal
- Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó.
- Schmidt Andrea (2013): Közép-Európa – vasfüggönytől az európai integrációig. In: Grünhut Zoltán–Vörös Zoltán szerk.: Az átalakuló világrend küszöbén. IDResearch Kft./Publikon Kiadó. Pécs.
- Tálas Péter (2000): A középhatalmi szerep lehetőségei és korlátai Közép-Európában – a lengyel eset. SVKH. Budapest.
- Terényi János (2010): Közép-Európa a magyar külpolitika optikájában In. Külügyi Szemle 2010/1. szám.
- Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára In: Hadtudomány 2007/1. szám http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html